

Univerzita Karlova
Katolická teologická fakulta
Dějiny křesťanského umění

Posudek bakalářské práce:
Barbora Srdínková

Rekonstrukce barevnosti fasád na příkladech z pražské barokní architektury

Praha 2020

Barbora Srdínková si zvolila zajímavé téma, které je současně velice aktuální. Oprávněně konstatuje, že dřívější pokusy o vědecký přístup se dnes již respektují poměrně zřídka. Autorka se patrně neodvážila říci, jak moc obzvláště nyní podléháme osobním estetickým představám. Chtěl bych doplnit, že se navíc v celých dějinách „památkové obnovy barevnosti“ hovoří vždy o vědeckém exaktním přístupu. To však neodpovídá skutečnosti. I památkáři jsou limitováni svoji dobou, která přináší své módní trendy. Ty pak převažují nad zmíněným, historií daným objektivnějším přístupem. Právě proto je nutné se takovými otázkami neustále zabývat. Již zde vidím základní přínos práce, která se dané problematice obsáhle věnuje (55 stran textu, 36 obrazových příloh).

V úvodní kapitole považuji za nejvýznamnější pozornost věnovanou proměnám vnímání barev a jejich úloze. Správně je upozorněno na situace, kdy je například „červenobílý barokní objekt opatřený na počátku 19. století monochromním šedým, zeleným, či případně okrovým nátěre. Získá tak často naprosto odlišný výraz popírající hmotnou a tvarovou složku stavby.

Následující kapitola je věnována významu barevného řešení od nejstarších dob až po současnost. Je proto nutně poměrně stručná a nemůže tak zachytit i některé podstatné směry, vedlejší proudy, či finesy špičkových tvůrců. V závěru důležitá část odkazuje na Birnbaumův postoj výborně ilustrující dobově podmíněný přístup. Ten, ovlivněný panujícím funkcionalismem někdy až dramaticky, a nutno říci, že přímo proti již déle známým faktům (viz práce M. Dvořáka, či P. Janáka z počátku století).

K technologickým možnostem bych chtěl jen dodat, že omítka se sice lépe opravuje, ale díky své podstatě podléhá rychlé degradaci. Naopak kámen, či cihla mají větší trvanlivost i v rámci barevného působení.

Důležitý je v práci kladený akcent na typy barevnosti. Materiálovou (italskou, či francouzskou) barevnost v našem prostředí zcela zastíňuje omítkový povrch. U něj by bylo vhodné zdůraznit, že jeho oprava (včetně otlučení) a nový (opakovaný, či rasantně proměněný) nátěr je daleko rychlejší a levnější prostředek, než úprava kamene a cihel.

Podrobnější sledování barokního období oprávněně věnuje pozornost proměnám odborných názorů. Například Hýzlerovu tezi o „veselé renesanci a vážném baroku“ je třeba jedno značně odmítnout. Bohužel takovéto zkrácené slogany mají na realizaci často až nečekaně silný vliv.

Rovněž postoje výborného znalce sochařství O. J. Blažička, se v obnově fasád projevilo problematicky. Blažiček totiž chápal objekt téměř čistě esteticky. Jeho přitažlivost (samozřejmě měřená pohledem současného člověka) byla důležitější, než nalezené prvky. Odmítnutí obnovy kostela sv. Tomáše je toho smutným dokladem stejně jako kladné ohodnocení dnes naštěstí již odlišně řešeného průčelí kostela sv. Voršily.

Při zmínce o Zlonicích bych chtěl jen upozornit, že stávající fasády jsou přemodelované, neobarokní.

Nesouhlasím s tezí, že rané baroko je spojeno s barevností omítkové vrstvy ve své hmotě. Tento italský přístup (viz práce Berniniho a dalších) ukazuje spíše na šetrnost, kdy byly mramorové obklady nahrazeny levnějším materiálem. Základní byl nátěr vápnem a na něm uplatněná šedá (viz renesance), či červená, a to v mnoha odstínech (od cihlové až po nečekanou růžovou).

Uvedené příklady vycházejí z literatury, ale někdy nejsou správné. Karlovarský kostel byl prvotně pouze červenobílý stejně jako klášter v Broumově. Historici umění však uplatnily svůj názor, že vrcholné baroko bylo (oproti Birnbaumovu zcela opačnému soudu) „vždy“ trojbarevné. To platí i pro zmíněnou Troju. Šedá nebyla jednoznačně doložena, naopak hlavice s naturalisticky barveným zeleným listem a až agresivně působícími modrými a žlutočervenými plody (nezmiňuji krásné hnědé veverky) nebyla uznána hodná obnovy. Situaci v památkové péči pak dobře ilustruje právě tato kauza, protože se zápis o takovém průzkumu nikde neobjevil. Já jsem získal informace od L. Lososa, který průzkum osobně prováděl.

V práci postrádám výborné členění užívané zejména v Německu. Mimo materiálového řešení se mluví o „Farbige fassade“, kde se jednotlivé prvky pouze zdůrazňují různými barvami. Naopak „Bemalte fassade“ jsou opatřeny na plastickém tvaru nezávislým ilusivním členěním. Bez nich je stavba stává torzem.

Pro pozdní baroko je skutečně důležitý objev syntetických barev, napomáhajících jejich rychlému šíření. Ještě bych chtěl doplnit, že zde zmíněné barevné pojednání dalších prvků

(zejména zcela opomíjené okenice) je součástí komponované barevné mozaiky fasád již od starověku.

K neobaroku jen doplňuji, že tehdy z hlediska stavu fasád probíhaly doposud nedostatečně reflektované rozsáhlé obnovy. Vznikaly tak vlastně kopie barokních řešení. Navíc mistrní štukatéři ani zde nepotlačili své secesní cítění. Jakákoli obnova barokního stavu je pak velice problematičtá.

Velice názorná a dobře zpracovaná je kapitola věnovaná postupu při obnově.

Následující „Průzkum“ rovněž přináší základní informace, nutné k jejich dobrému průběhu. Jen bych oddal, že je nutná lepší výuka restaurátorů, kteří tyto průzkumy mnohdy provádějí chybně. Sonda uprostřed plochy může odhalit fresku apod. Pro poznání barevnosti celku jsou ale nezbytné pásové sondy propojující například pilastr, stěnu a navazující dekorativní pole. Individuální sondy toho o barevnosti prozradí násobně méně. Rovněž je třeba znát, kde se obecně zbytky barevných vrstev nejčastěji nachází.

K „Vyhodnocení průzkumu“ bych chtěl uvést zásadní tezi, se kterou by ale bohužel řada kolegů nesouhlasila. Památková péče má za úkol chránit hodnoty všeho druhu. Estetický zřetel musí být až na druhém místě. Zkráceně: někdy je třeba chránit, či prosazovat věci pro veřejnost nevhledné až ošklivé. O to je pak důležitější vysvětlení a osvěta.

Krátká zmínka o dokumentaci odkrývá jednu z nejbolestnějších oblastí památkové péče. Zprávy o průzkumech, či rekonstrukce a návrhy jsou často nedostatečné, nesou zodpovědně archivované a zpětný pohled do starších spisů je mnohdy nedostatečně využíván.

Následuje obsáhlý „Katalog“ dobře zvolených příkladů. Řada připomínek k jednotlivostem byla zmíněna již v předchozím textu.

Již první příklad – fasády Klementina dokládají nedobrý stav průzkumů. Údajně původní řešení s materiálovou barevností se zcela obrací proti průzkumu Jana Muka, který zde barevný akcent zdůrazňující tektonické prvky doložil (mimo jiné je zachycuje i Langweilův model Prahy).

Vzorově je zpracován blok věnovaný kostelu sv. Františka.

U Trojského zámku bych zdůraznil problémy starších puristických rekonstrukcí, kdy ale nebyla odvaha barvit kámen. Tak vznikla vlastně nová barevnost mající s oním původním řešením společné jen něco.

Při problematičtější obnově nátěrů staroměstského kostela sv. Mikuláše nebyl dostatečně zohledněn přínos neoslohové etapy. Návrat k jakési evokaci baroka je zde naprosto nevhodný.

U kostela sv. Jana na Skalce je výborně dokumentovaná současná móda nátěrů blízkých rezné omítce a kamenným, či „kamenným“ prvků. Navracíme se tedy do meziválečného období.

Poměrně krátký „Závěr“ shrnuje vše podstatné. Jen bych doplnil další výchozí tezi. Obnova nátěrů má díky menší trvanlivosti jiný rytmus, než obnovy ostatní. Snad i proto u těchto častěji se opakujících úkonů dochází ke značně libovolným rozhodnutím. Tvrzení: „Ostatně, za chvíli se to stejně změní“, není rozhodně odpovídajícím vztahem k odborné památkové péči, která si zakládá právě na svém vědeckém přístupu.

Obrazová příloha je obsáhlá, instruktivní a dobře vybraná. Jen zde postrádám ukázky z průzkumů, či návrhy barevnosti, které se někdy podařilo uchránit. O to instruktivnější je již zmíněný příklad tamburu sv. Františka. Zde autorka dobře dokázala čistě teoretický zdůvodněný přístup s odkazem na planimetrismus porovnaný s reálnou obnovou vycházející až na jednotlivosti z nálezů učiněných na místě. (U prvního obrázku, Würzburg – Neumünster, fasádu tvoří červený pískovec, ne cihla.)

Literatura dokládá autorčin dobrý přehled a poctivý přístup k tématu.

Aktuální a pro památkovou praxi velice potřebný text velice rád doporučuji k obhajobě V posudku uvedené komentáře a rozšíření nejsou většinou kritikou. Měly by sloužit spíše jako podnět k další diskusi.

Zajímavou a přínosnou bakalářskou práci hodnotím mezi velmi dobrou až výbornou. Výsledek by měl reagovat na průběh obhajoby.

V Praze, srpen 2021

Ing. Petr Macek, PhD.